

Nadvor od beznadeznata sostojba? Problemite na kosovskite begalci – Romi vo Makedonija

Human Rights Watch, tekst za mediumite

10 dekemvri 2003

VOVED	2
RETROSPEKTIVA: POTESKOTIITE NA ROMSKITE BEGALCI OD KOSOVO.....	3
RESENIJA	5
Nema uslovi za sigurno vrakjanje na Kosovo	7
Preseluvanjeto vo Srbija ne e resenie.....	9
Integracija vo Makedonija protiv raseluvanje vo treti zemji.....	10
Nezadovoluvacki uslovi za smestuvanje vo Makedonija	12
Obrazovanie: Izgubenite generacii na kosovskite Romcinja.....	13
Nema vrabotuvanje za kosovskite Romi	16
Restriktivna politika za azil za Romite	17
ZAKLUCOCI I PREPORAKI.....	20
Preporaki za legalniot status na begalcite	20
Preporaki vo vrska so smestuvanjeto	21
Preporaki vrzani za obrazovanieto	21
Preporaki vrzani za vrabotuvanjeto.....	21

VOVED

Poteskotiite na begalcite od Kosovo, smesteni vo Makedonija – dramaticno pokazani so nivniot protest na granicniot premin pomegu Grcija i Makedonija od maj pa se do avgust godina – jasno go pokaza jazot megu internacionalniot zakon za begalci od edna, i realnosta na begalcite vo denesna Evropa, od druga strana. Ovoj prikaz na Human Rights Watch ja analizira krizata so begalcite vo Makeodnija od aspekt na internacionalniot zakon za begalci i od aspekt na moznite resenija koi sto mozat da se iznajdat vo tie relevantni internacionalni standardi.

Pomegu 19 maj i 9 avgust, 2003 godina, 700 Romi, proterani od Kosovo vo 1999 godina, go zaposednaa granicniot premin na makedonsko-grckata granica, blizu seloto Medzitlija, so namera da go privlecat vnimanieto na posirokata javnost za nivnite hronicni begalski problemi. Tie baraa premestuvanje vo edna od zemjite clenki na Evropskata Unija, ili pak vo druga zapadnoevropska zemja, bidejki nivното vrakjanje na Kosovo ne e realistico vo bliska idnina, i deka cetirite godini minati vo Makedonija im donesoa pogolema mizerija i ocaj. Begalcite pristignaa na granicniot premin otkako Visokiot komesar za begalci na Obedinetite nacji (UNHCR) go zatvori nivniot kamp i im sugerirase da se naselat nasekade niz Makedonija. Na deveti avgust, iznemosteni i frustrirani od nepostignatata cel, Romite ja napustija Medzitlija i vo pomali grupi zaminaa na nekolku drugi lokaciji. Najgolemata grupa od okolu 300 lica zaminaa vo tranzitniot centar vo Kumano, okolu 100 Romi otidoa vo kolektivniot kamp vo Katlanovo, a ostanatite vo privatno smestuvanje vo i okolu Skopje.¹ Na 28 avgust onie od centarot vo Katlanovo se premestija vo privatno smestuvanje vo Skopje.²

Dodeka itnata kriza od Medzitlija mina, prodolzi potragata po mozni dolgorocni resenija za kosovskite begalci od makedonskata vlada i relevantnite internacionalni akteri. Obidite za iznaogjanje na zaednicka osnova megu povekjeto involvirani strani, vklucuvajkji gi i samite Romi, makedonskata Vlada, UNHCR, zemjite clenki na Evropskata unija, za zal se pokazaa kako mosne neuspesni.

Human Rights Watch veruva deka resenie za begalskata kriza, iako ne e ednostavno, no sepak postoi, ako glavnite vladini i intervladini akteri zastanat cvrsto zad opciite i merkite ponudeni od internacionalniot zakon za begalci i ako pokazat povekje volja za koristenje na politickite i finansiskite alatki sto im stojat na raspolaganje.

Najnapred, zapadnite vladi i nivnite politiki za migracii, rabotejkji zaedno so UNHCR, trebase da pokazat seriozna zagrizenost za prifakjanje na poedinci cie sto bezbedno i dobrovolno vrakjanje na Kosovo, kako i legalna, socijalna i kulturna integracija i protekcija vo Makedonija se skoro nevozmojni. Vo isto vreme, se dodeka uslovite za nivno vrakjanje na Kosovo ne se ovozmozeni, makedonskata Vlada, potpomognata od internacionalnite institucii, treba da dade napor za reguliranje na statusot na romskite

¹ Human Rights Watch telefonsko intervju so Elizabeta Ramova, visok asistent za romski prasanja pri OBSE misijata vo Skopje, 28 avgust 2003.

² Human Rights Watch telefonsko intervju so Kristos Teodoropoulos, pretstavnik na kancelarijata na UNHCR vo Skopje, 29 avgust 2003.

begalci i da im ovozmozi uzivanje na pravata garantirani so Konvencijata za begalci i ostanatite dokumenti za zastita na covekovite prava.

RETROSPEKTIVA: POTESKOTIITE NA ROMSKITE BEGALCI OD KOSOVO

Makedonija vo momentov se grizi za 2,500 Romi – begalci odd Kosovo.³ Povekjeto od niv, iako pretstojuvaa na Kosovo vo periodot mart-juni 1999 dodeka se odvivase NATO bombardiranjeto, nekoj go napustija Kosovo vo tekot na bombardiranjeto. Vo juli 1999 godina albanskite ekstremisti gi prisilija da gi napustat svoje domovi, a naskoro po toa i Kosovo. Mnogumina kosovski Albanci veruvaat deka lokalnite Romi sorabotuvaa so rezimot na bivsiot srpski i jugoslovenski pretsedatel Slobodan Milosevik, a nekoj i gi obvinuvaa za voen kriminal i ucestvo vo vooruzeniot konflikt pomegu vladinite sili i albanskite buntovnici vo tekot na 1998-99 godina.

Dodeka okolu 50,000 kodovski Romi najdoa zasolniste vo Srbija i Crna Gora,⁴ okolu 6,000 zaminaa za Makedonija.⁵ Ovaa brojka bese prepolovena na 2,500 bidejkji nekoj begalci zaminaa za tretu zemji, a nekoj pak relocirani vo Srbija i Crna Gora, a pak sosema mal broj dobrovolno se vratija na Kosovo.⁶

Romite vlegoaa vo Makedonija vo septemvri 1999 godina, po dva meseci kako vnatresno raseleni lica od Kosovo. Od septemvri do dekemvri 1999 godina bea smesteni vo begalskiot kamp Stenkovec. Vo dekemvri bea raseani: nekoj dojdoo vo Suto Orizari, predgradie na Skopje, i najdoa privatno smestuvanje vo kukji cii sopstvenici se Romi; drugi pak otidoo vo pomali kampovi vo blizinata na Skopje; a tretu pak se upatija kon begalskiot kamp vo juzna Makedonija. Vtorata grupa se vseli vo bivsite voeni baraki blizu Katlanovo; tretata grupa se preseli vo Suto Orizari vo juni 2000 godina, vo kolektivniot centar izgraden od makedonskata Vlada.⁷ Devedeset procenti od zitelite na Suto Orizari se Romi od Makedonija, ili pak od Kosovo.⁸

Okolu sedumstotini kosovski Romi ziveeja vo begalskiot kamp vo Suto Orizari koj sto bese zatvoren ovaaa godina. Pomegu tri i cetiri stotini begalci ziveat vo kampot Katlanovo⁹, a ostanatite (okolu 1,500) zedoo privatno smestuvanje vo Suto Orizari ili pak vo ostanatite opstini vo Makeodnija.

³ Human Rights Watch intervju so Blagoja Stojkovski, Nacalnik na oddelenie za azil i imigracija pri Minsiterstvoto za vnatresni raboti na Republika Makedonija, Skopje, 18 noemvri 2003.

⁴ Visoki Komesar za begalci pri Obedinetite nacii, "Background Info: Federal Republic of Yugoslavia", <http://www.unhcr.ch/cgi-bin/texis/vtx/balkans-country?country=yugoslavia>.

⁵ Human Rights Watch intervju so Dzavid Berisa, Skopje, 28 juli 2003. Vo toa vreme Berisa bese rakovoditel na neformalniot informativen i dokumentacionen centar na begalcite vo Skopje.

⁶ I pokraj ovie nekolikuma spontani vrakjanja na Kosovo, internacionalnite nabljuduvaci se soglasuvaaat vo toa deka uslovite na Kosovo ne dozvoluvaaat bezbedno vrakjanje na Romite vo bliska idnina. Poglednete ja sekcijata "Nema uslovi za sigurno vrakjanje na Kosovo."

⁷ Human Rights Watch intervju so Dzavit Berisa, Skopje, 28 juli 2003.

⁸ Human Rights Watch intervju so Erduan Iseini, gradonacalnik na Suto Orizari, Suto Orizari, 29 juli 2003.

⁹ UNHCR ovaa brojka ja prikazuva kako "okolu 300". UNHCR Makedonija, *Information Update* (Informator), Br. 33, avgust 2003. Pretstavnicite pak na begalcite od kampot vo Katlanovo mu kazaa na Human Rights Watch

Makedonskata Vlada na begalcite im daje status na vremeno humanitarno zgrizeni lica (THAP). Licata so vakov status ne bea vo moznost da apliciraat za azil, spored makedonskite zakoni, a nivniot status bese tema na rasprava vo Vladata sekoi sest meseci. Romite begalci so ovoj status nema pravo na rabota i kako rezultat na toa, tie bea sosema zavisni od humanitarnata pomos.

Poradi neadekvatnite zadravstveni i sanitarni uslovi vo kampot vo Suto Orizari, Vladata i UNHCR, vo pocetokot na 2003 godina go zatvorija kampot. Prvite meseci od 2003 godina koga romskite begalci bea intervjuirani od Human Rights Watch i Evropskiot centar za pravata na Romite (ERRC), UNHCR gi namali svoje servisi vo hrana i skolski materijali.¹⁰ Kancarijata na UNHCR vo Skopje tvrdese deka nemase nikakva redukcija na servise pred da se zatvori kampot.¹¹ Kako i da e dve nedeli pred da se zatvori kampot UNHCR gi sovetuvase Romite da se selat nadvor od kolektivniot centar za sto im nudese i finansiska pomos na onie koi sto sakaa da go storat toa.¹² UNHCR isto taka tvrdese deka pricina poradi koja Romite ne go prifatija privatnoto smestuvanje bese toa sto, tie imaa "nerealni" ocekuvanja za odenje vo treti zemji.¹³ Dodeka se razglasuvase toa, Romite intervjuirani od Human Rights Watch, nabrojuvaa serija od drugi pricini zosto tie ne go prifakjaat privatnoto smestuvanje kako alternative. Tie rekoa deka UNHCR nema da bide vo sostojba da ovozmozi za podolg period solucii za domuvanje. Tie znaeja deka prosperitetot na tie Romi – begalci sto ziveeja vo privatno smestuvanje bea, ako ne drugo, inferiorni kon tie begalci sto ziveeja vo kampot Suto Orizari. Ako pak bea rastrkani, Vlada mnogu polesno ke gi vrati nazad vo Kosovo. I kako najvazno od se, cetirite godini ziveenje vo Makedonija napravi da veuruvaat deka tie nemaat idnina vo ova zemja. Spored toa, preseluvanjeto vo privatno smestuvanje im se gledase edinstveno kako prodolzuvanje na nivnoto status quo.

Begalcite prodolzija da ziveat vo kampot vo Suto Orizari se do polovinata na maj 2003, iako kampot oficijalno bese zatvoren na 31 mart. Od ovoj datum tie vsusnost nema adresa na prebivaliste. Kako posledica na toa tie nemoze da go prodolzat svojot status na vremeno humanitarno zgrizeni lica (THAP) i spored makedonskiot zakon tie prestojuvaa vo zemjata nelegalno.¹⁴

deka vo Katlanovo ziveat 400 begalci. Human Rights Watch intervju so Zejnel Berisa, Katlanovo, 29 juli 2003; Human Rights Watch telefonsko intervju so Adus Avdo, Katlanovo, 5 dekemvri 2003.

¹⁰ ERRC Letter to European Commission President Romano Prodi concerning Human Rights Emergency in Macedonia (Pismo do Pretsedatelot na Evropskata komisija Romano Prodi vo vrska so vonrednata situacija vo vrska so covekovite prava vo Makedonija), 22 maj 2003, moze da se najde na: <http://groups.yahoo.com/group/balkanhr/message/5523>.

¹¹ Human Rights Watch telefonsko intervju so Kristos Teodoropoulos od Kancarijata na UNHCR vo Skopje, 29 avgust 2003.

¹² UNHCR Makedonija, *Information Update* (Informator), br. 1, 20 maj 2003. Spored UNHCR, "na sekoe prosečno semejstvo od sest do sedum clenovi mu e ponudeno 15,000 denari kako dodatok na hranarinata i higienskite dodatoci. Za tie postari od 18 godini 2,000 denari, na tie pod 18 1,500 denari mesечно. Kako dodatok na ova sleduvaat i 600 denari dodatno za hrana. UNHCR isto taka obezbeduva i sloboden avtobuski prevoz za ucenicite."

¹³ UNHCR Makedonija, *Information Update* (Informator), br. 1, 20 maj 2003.

¹⁴ Makedonija begalcite od Kosovo gi tretirase kako lica so potreba od privremena protekcija koi sto se najdoa na nejjina teritorija. Statusot na privremeno humanitarno zgrizeni lica trebase da se obnovuva sekoi sest meseci, so preduslov protektirane lica da pokazat postojano prebivaliste i adresa. Poslednoto prodolzuvanje im istece na 31 mart 2003 godina, a so toa Romite od Suto Orizari ne moze da baraat pre-registracija.

Na 19 maj, okolu 700 kosovski Romi – vključevajki i 350 deca – od Suto Orizari se upatija kon granicniot premin Medzitlija, na okolu 210 kilometri od glavniot grad Skopje.¹⁵

Po pristignuvanje vo Medzitlija, Romite raspnaa satori na stotina metri od makedonskiot granicen premin. Tie ja informiraa pograničnata policija deka tie imaat namera da ja napustat Makedonija i da baraat azil vo zapadnite zemji. Službenicite na makedonskata granica ne im dozvolija na Romite da ja preminat granciata bidejki tie nema vizi za da vlezat vo Grcija.

Na 27 maj makedonskata Vlada gi sovetuvase Romite da se vratat vo Skopje za da se pre-registriraa i da gi akseptiraa nivnite individualni aplikacii za status na begalci vo zemjata povikuvajkki se na togasniot nacrt Zakonot za azil.¹⁶ Na 3 juni izleze izvestuvanje od Pretsedavacot na Evropskata unija, Grcija, so koe Romite “cvrsto se ohrabruvaat” da ja priifatat ponudata od makedonskata Vlada.¹⁷ Na 12 juni se odrza sostanok so dvaeset i dvajca begalci, pretstavnici na E.U. Pretsedavacite, Kancelarijata na E.U. Specijalniot pretstavnik, Delegacija na Evropskata komisija vo Makedonija, Organizacijata za sigurnost i sorabotka (OSCE) i UNHCR. Site se soglasija deka admisija vo Grcija i E.U. nema da bide dozvolena.¹⁸

Za recisi tri meseci okolu 700 Romi – begalci ostanaa na granicniot premin izlozuvajki se na temperature daleku nad 30 celzjusovi stepeni i nadevajki se deka zapadnite Vladi seriozno ke gi sfatat nivnite maki. Na krajot na juli, koga Human Rights Watch ja poseti Medzitlija, zdravstvenata sostojba na nekolikuma begalci bese seriozno narusena, pred se od nehižienskite uslovi.¹⁹ Tim od doktori od Bitola bese postojano prisaten, a eden od lekarite se pozali na Human Rights Watch od neadekvatnite uslovi za rabota vo tesniot sanitetski sator.²⁰

RESENIJA

Vo 1950 godina O.N. Generalnoto sobranie go sozdade UNHCR, agencijata za begalci. Vo Statutot na UNHCR se prihati rezolucijata od Generalnoto sobranie deka mandatot na agencijata ke bide internacionalna protekcija i baranje resenija za begalcite.²¹ Statutot

¹⁵ Okolu dve tretini od begalcite koi sto od Suto Orizari pristignaa vo Medzitlija se deklariraa kako “Ashkalii” ili “Egipkjani”. Pred vojната povekjeto od niv se deklariraa kako Egipkjani; izrazot “Ashkalii” se raspostrani po bombardiranje od strana na NATO. Ashkaliite i Egipkjanite od Kosovo go zboruvaa albanskiot jazik i nedovolno go govorat romski. Ne-Ashkaliite/ne-Egipkjanite, t.e Romite, go zboruvaa romski jazik a so drugite povekje sakaat da komuniciraa na srpski otkolku na albanski jazik. I pokraj ovie razliki povekjeto Ashkalii i Egipkjani veruvaa zaedno so ostanatite romski grupi go socinuvaa romski etnicitet. Od ednostavni pricini ovoj raport go koristi izrazot “Romi” i za Ashkaliite i za Egipkjanite, a i za Romite.

¹⁶ UNHCR Makedonija, *Information Update* (Informator), br. 6, 27 maj 2003; parlamentot go razgleduvase Zakonot za azil na 16 juli 2003, a stapi na sila na 2 avgust istata godina.

¹⁷ UNHCR Makedonija, *Information Update* (Informator), br. 11, 3 juni 2003.

¹⁸ UNHCR Makedonija, *Information Update* (Informator) br. 20, 16 juni 2003.

¹⁹ Osum mesecnata Afrima Ramadani, dvanaset godisniot Ramadan Belani i sedum godisniot Zecir Belani bea hospitalizirani poradi seriozno naruseno zdravje vo poslednata nedela na juli.

²⁰ Human Rights Watch intervju so N.N., Medzitlija, 26 juli 2003.

²¹ Pogledni General Assembly Resolution 428 (V) dekemvri 1950.

na UNHCR i podocneznite Zaklucoci od Izvršniot komitet²², gi identificiraa: dobrovolnata repatriacija, potpolnata integracija na begalcite vo zemjata kade sto baraat azil i premestuvanje vo treći zemji kako tri permanentni resenija za begalcite. Sledjki go svojot mandate da najde permanentni resenija za begalcite, UNHCR si postavi za cel dobrovolno vrakjanje na begalcite vo uslovi na sigurnos i dignitet vo zemjata od kade sto poteknuvaat.²³ UNHCR isto taka promovira legalna, socijalna i ekonomska integracija na begalcite vo zemjite kade sto baraat azil.²⁴ Preseluvanje e iskoristeno kako prioritarno resenie za begalcite cija legalna i fizicka sigurnost vo zemjata vo koja sto bara azil ne moze da bide garantirana.²⁵ Preseluvanje isto taka e koristeno kako prioritarno resenie za onie individui – begalci koi sto nemaat možnosti za legalna, socijalna i ekonomska integracija vo zemjata kade sto baraat azil, a ne mozat da se vratat vo tatkovinata bidejki idninata im e neizvesna.²⁶

Vo slucajot na romskite begalci vo Makedonija, nivnata tatkovina formalno e Srbija i Crna Gora (poranesna Federalna Republika Jugoslavija). Spored Srpskiot Ustav, Kosovo e avtonomna provincija vo sostav na republika Srbija. So Rezolucijata na Sovetot za sigurnost pri Obedinetite nacii 1244, po vojnata so NATO vo 1999 godina, ne se pravi eksplicitna referenca na relacijata pomegu Kosovo i Srbija, i Kosovo se spomenuva edinstveno kako “znacajna avtonomna celina vo sklopot na Federalna Republika Jugoslavija.”²⁷

Kako sto velat internacionalnite zakoni i praktika, vrakjanje vo zemjata na poteklo, vo nasiov slucaj provincijata Kosovo, kako del od Srbija i Crna Gora.²⁸ Kakos to e i objasneto podolu, vrakjanje na Kosovo ne e resenie za pogolemiot broj na kosovskite Romi vo Makedonija. Vo povekje slucaj nivnata sopstvenost e unistena vo momentot koga tie go napustija Kosovo i seuste postoji golem rizik po sigurnosta na povratnicite Romi.

²² Programata na Izvršniot komitet na Visokiot komesar (“ExCom”) e vodecko telo na UNHCR. Od 1975 ExCom mina niz serii na Zaklucoci na godisnite sostanoci. Zaklucocite bi trebalo da gi vodat zemjite vo tretmanot na begalcite i na onie koi sto baraat azil pri toa interpretirajki ko postoecki zakon za begalci. Tie se prifateni od konsenzusot postignat pomegu zemjite clenki i nivnite najvisoki avtoriteti.

²³ Pogledni UNHCR, Handbook on Resettlement (Priracnik na UNHCR za preseluvanje), juli 1977, glava 2, str. 1.

²⁴ Ibid, str. 4-5.

²⁵ Ibid, str. 5.

²⁶ Ibid, glava 4, str. 31.

²⁷ Rezolucija 1244 na Sovetoto za bezbednost pri Obedinetite nacii (1999), 10 juni, 1999, <http://daccess-ods.un.org/TMP/3682805.htm>.

²⁸ Lugjeto sto ja napustile sopstvenat zemja poradi vojna ili pak ne mozat da se vratat doma ili da si ja povratat sopstvenosta go imaat pravoto nareceno “pravo za vrakjanje”. Pravoto za vrakjanje vo bivsoto prebivaliste e vrzana so pravoto za vrakjanje vo tatkovinata. Ova pravo e kazano vo Univerzalnata deklaracija za covekovi prava i vo internacionalnite konvencii za covekovi prava. Ovozmozuvanje na Pravoto za vrakjanje vo tatkovinata e i obligacija na sekoja zemja koja sto ima lugje na svojata teritorija. Na primer, clenot 12 od Internacionalniot dogovor za civilni i politicki prava (ICCPR) go ima pravoto za slobodno odbiranje na sopstveno mesto za prebivaliste. Internacionalniot dogovor za civilni i politicki prava (ICCPR), G.A. Res. 2200A (XXI), 21 U.N. GAOR Supp. (br. 16) 52, U.N. Doc. A/63616 (1966), 999 U.N.T.S. 171, vo sila od 23 mart 1976 godina, clen 12. Makedonija go ima ratificirano ICCPR vo septemvri 1991 godina. Vo nekoj slucaj, pravoto za vrakjanje vo zemjata na poteklo e isto taka podrzano i od pravoto na soedinuvanje naclenovi na semejstvoto koi sto bile oddeleni. Respektirajki gi ovie prava Sub-Komisijata na O.N za promocija i protekcija na covekovite prava go garantira “pravoto na site begalci, vnatrešno raseleni lica za povratok vo nivnite domovi i mesta na ziveenje.” Pogledni, Podkmisija za promoviranje i pocituvanje na covekovite prava, vrakjanje na kukjite i imotot, vo kontekst na vrakjanje na begalcite i vnatre raselenite lica.” Rezolucija 1998/26.

Mozebi e soodvetno da se ocekua begalcite da se vratat vo drugite delovi od nivnata zemja, vo ovoj slucaj vo ostanatite delovi od Srbija i Crna Gora. Za vakvi ocekuvanja, relokacijata vo ostanatite delovi od zemjata e "razumno" resenie, onamu kade sto begalcite ke gi uzivaat i ke ime se pocituvaat civilnite i politickite prava i kade sto ke mozat da gi zadovolat sopstvenite osnovni socijalni, kulturni i ekonomski potrebi, bez "pogolemi poteskotii".²⁹ Kakos to e objaneto podolu Srbija i Crna Gora vo momentov ne gi ispolnuvaat ovie standardi.

Znaci vo toa vreme, edinstveni dve prakticni resenija za romskite begalci vo Makedonija bea zaminuvanje vo treci zemji, ili pak, integracija vo Makedonija, no pod uslovi koi sto Vladata i relevantnite internacionalni agencii ke obezbedat kvalitativno podobruvanje na legalnata, ekonomskata i socijalnata situacija sto gi zasega Romite.

Nema uslovi za sigurno vrakjanje na Kosovo

Kosovskite begalci imaat silno cuvstvo za vrakjanje vo nivnite domovi vo Kosovo kako resenie na dolg period.³⁰ Kako i da e, nasilното vrakjanje na begalcite na bilo koja teritorija kade sto tie mozat da bidat zrtvi na potencijalno nasilstvo protiv internacionalnite standardi koi sto velat deka vrakjanjeto mora da bide dobrovolno, vrz baza na realni informacii za sostojbite vo potencijalnite zemji za povratok, bez negativni faktori na prisila, kakvi sto se, na primer, skratuvanjeto na humanitarnata i druga pomos. I na krajot, site takvi dobrovolni vrakjanja treba da se izvedat vo uslovi na sigurnost, sto od druga strana bara monitoring i protekcija.³¹ Na 1 juli 2003, vodeckite kosovsko-albanski politicari otvoreno gi povikaa site dislocirani lica od Kosovo, koi sto vo momentot prestopuvaat vo Srbija, Crna Gora i Makedonija, da se vratat vo nivnite domovi.³² Neutralnite nabljuduvaci se soglasija, kako i da e, deka uslovi za vrakjanje na ne-etnickite Albanci, seuste ne postojat. Brojkite govorat samite za sebe: od krajot na vojnata vo 1999, se vratija okolu 8,400 clenovi na malcinstvata (polovina od niv Srbi, polovina Romi)³³ od vkupno 230,000 koi sto go napustija Kosovo.³⁴

²⁹ Pogledni vo Guidelines on International Protection: Internal Flight or Relocation Alternative (Priracnikot za internacionalna protekcija: Alternativa vo vid na premin ili relociranje vo drug del na zemjata), HCR/GIP/04, 23 juli, 2003, str. 3.

³⁰ Romska Peticija za kolektivno vrakjanje na Kosovo i Metohija, adresirana do Obedinetite nacii i Generalniot sekretar, Administratorot na Obedinetite nacii na Kosovo, Pretsedatelot na Vladiniot koordinativen centar za Kosovo i Metohija, Pretsedatelot na Srbija i Crna Gora, Centralnata kancelarija na UNHCR vo Zeneva i do Vladata na Republika Srbija, 28 mart, 2003.

³¹ Pogledni go UNHCR, *Handbook on Voluntary Repatriation* (Priracnikot za dobrovolna repatriacija na UNHCR), 1996, str. 10-12. Priracnikot veli deka "povratnicite treba da se vratat vo uslovi na sigurnost i dignitet." Ovie standardi potrebni za povratok "koi sto se pod uslovi na legalna sigurnost... fizicka sigurnost... i materijalna sigurnost..." (Povratnicite treba da) bidat tretirani so respect i polno uvazuvanje od nacionalnite avtoriteti, vklucuvajki gi tuka i site nivni prava". Iako ovoj priracnik ne pretstavuva vo isto vreme i internacionalen zakon, sepak dava paket od merki spored koi moze da se sogleda internacionalniot zakon spored koj odnesuvanjeto na UNHCR i vladite za vreme na repatriacijata treba da bide sogledana. Isto taka priracnikot e baziran na nekolku ExCom-ovi Zaklucoci, kako sto se: ExCom Zaklucokot br. 18 (1980), ExCom Zaklucokot br. 40 (1985), ExCom Zaklucokot br. 74 (1994) koj sto gi reflektira internacionalnite normi na covekovite prava kako i interpretacijata na Konvencijata za begalci.

³² "Kosovske vlasti pozvale raseljene da se vrata kucama" ("Kosovskite vlasti gi povikaa raselenite da se vratat vo domovite"), B92 (Belgrad) website, 1 juli 2003.

³³ "UNHCR briefing notes: Kosovo, Sri Lanka, Colombia" (kazuvanje na portparol na UNHCR), 7 oktombri 2003, pogledni <http://www.reliefweb.int/w/rwb.nsf/0/7453b68344c0c2a9c1256db800442ddf?OpenDocument>

Vo svojata "Pozicija za kontinuirana protekcija na potrebite na individualcite od Kosovo", od januari 2003, UNHCR izvesti deka progresot so povratnicite Romi na Kosovo e "minimalen i povekjepati e okarakteriziran kako vtora relokacija od vekje nekolku prenaseleni lokacii."³⁵ Vo ponatamosniot raport UNHCR dodava deka Romskite, Ashkaliskite i Egipkianskite zaednici i ponataka se soocuvaa so seriozni problemi vo protekcijata. Problemite vklucuvaa granatiranje i fizicko maltretiranje, kako dodatok na akutnata diskriminacija i marginalizacija.³⁶ Raportoto zaklucuva deka "ne-Albanskite licnosti od Kosovo i ponataka se soocuvaa so zakani po nivniot zivot i osnovni slobodi i rizik za zaminuvanje od provincijata."³⁷

Vo svojojot nadopolnet raport za "Situacijata na Romite, Ashkaliite, Egipkianite, Boshnjacite i Goranite vo Kosovo", od januari 2003, UNHCR soopstuvaa za dvaesetina incidenti i zakani za Romite na Kosovo, vklucuvajki gi i ovie:

- Vo septemvri 2002 godina, Ashkalija zitel na Urosevac, bil seriozno povreden od napadot na grupa mladi Albanci dodeka patuval niz Obilic, ocigledno revoltirani od voenite akcii;
- Septemvri 2002, sigurnosnata garda vo blizina na KEK, Obilic pretepala trojca Ashkalii i kosovski Srbin od Plemetin;
- Na 27 septemvri 2002, bese frlena granata vo domot na Rom od Gnjlane;
- Na 1 septemvri 2002, bese frlena eksplozivna naprava vo domot na Romi od Urosevac;
- Na 11 septemvri 2002, od granatiranje na ulicata Abdula Presheva e razrusen domot na Rom povratnik pri sto edno lice e povredeno;
- Vo avgust 2002, otkako kosovski Albanec ja napustil kukjata sto ja okupiral od Rom, kukjata bila zapalena;
- Na 16 april 2002, bese granatirana Ashkaliska familija vednas po vrakjanjeto na grupa Ashkalii od Srbija;
- Dve romski semejstva od naselbata Kristali vo Pec bea predupredeni da ne se vrakjaat nazad vo gradot.³⁸

³⁴ Spomenatata brojka od 230,000 ne-Albanski begalci od Kosovo, doagja od Visokiot komesar za begalci pri Obedinetite nacii, "Background Info: Federal Republic of Yugoslavia – Kosovo", <http://www.unhcr.ch/cgi-bin/texis/vtx/balkans-country?&country=kosovo&display=background>.

³⁵ Visokiot komesar za begalci, "UNHCR Position on the Continued Protection Needs of Individuals from Kosovo" ("UNHCR i negovata Pozicija vo kontinuiranta protekcija na potrebite na individualcite od Kosovo"), januari 2003, <http://www.unhcr.ch/cgi-bin/texis/vtx/home/opendoc.pdf?tbl=SUBSITES&id=3e2d5ad34>, para. 12.

³⁶ Ibid, para 10.

³⁷ Ibid, para. 3.

³⁸ UNHCR, "Update on the Situation of Roma, Ashkaelia, Egyptian, Bosniak and Gorani In Kosovo" ("Informacii za situacijata na Romite, Ashkaliite, Egipkianite, Boshnjacite i Goranite na Kosovo"), januari 2003, www.reliefweb.int/library/documents/2003/unhcr-bal-01jan.pdf, str. 4 & 6.

Preseluvanje vo Srbija ne e resenie

Kako sto e napomenato pogore vo tekstot, Romite vo Makedonija mozat da bidat vrateni vo delovi od nivnata zemja na poteklo – Srbija i Crna Gora – no ne na Kosovo, ako uslovite za preseluvanje toa go dozvoluvaat. Vo juli 2003 godina UNHCR gi posoci Vodeckite principi za vladinite legalni obligacii za alternativni relokacii na begalcite vo zemjite od nivnot poteklo. Vo ovie principi na UNHCR, agencijata ne gi preferira internacionalnite relokacii. Nasproti toa, agencijata sugerira prasanjeto za toa dali individualecot moze da najde sigurno mesto vo zemjata ili pak na mesto kade sto toj cuvstvuva strah od progoni. Vo osnova, agencijata objasnuva, sto se odnesuva do internata relokacija, treba da bide takva sto ke sodejstvuva so licnosta na individualecot, sto se odnesuva do politickoto, etnickoto i religioznoto opkruzuvanje. Internata relokacija ke bide razumna samo ako individualecot vo taa zemja moze da zivee relativno normalen zivot bez pogolemi poteskotii.³⁹

Human Rights Watch veruva deka legalniot, socijalniot i ekonomski status na Romite vo Srbija ke ja napravi internata relokacija za pogolemiot broj na Romi sto ziveat vo Makedonija – bezpricinska. Kakos to sogleduvaat Vladite na Srbija i na Crna Gora, uslovite za ziveenje na dislociranite Romi vao Srbija se “ekstremno slabi”.⁴⁰ Mnogu Romi ziveat vo nelegalni naselbi, bez elektricitet, voda za pienenje i bez infrastruktura. Lokalnite vlasti, povremeno gi isfrlaa Romite od ovie naselbi bez da im dade alternativno smestuvanje.⁴¹ Vo nemoznost da dokazat segasna adresa, mnogu Romi nemozat da se registriraat kako dislocirani lica. Od okolu 50,000 kosovski Romi koi sto prebegaa vo Srbija i Crna Gora, samo 19,000 se registrirani dislocirani lica.⁴² Bez moznosti da se reistriraat kako dislocirani lica, neregistriranite Romi nemaat zdravstveno osiguruvanje i zavisat od dobrata volja na lekarite i od nivniot tretman.⁴³ Pogolemiot broj na deca od kosovskite Romi vo Srbija ne posetuvaa nastavu vo ucilistata, od poveke pricini: nereguliraniot status na vnatresno raselena lice, ignoriranje na srpskiot jazik, siromastijata ili pak maltretiranje na uciliste.⁴⁴ Romite primaat mala pomos od drzavata ili pak nikakva i vo potpelnost zavisat od ne-vladiniot sektor i od internacionalnite organizacii i dobra volja.⁴⁵ Nakratko, situacijata na dislociranite kosovski Romi vo Srbija e ednakva so onaa na kosovskite Romi begalci vo Makedonija, ako ne i polosa.

³⁹ Pogledni Guidelines on International Protection: Internal Flight or Relocation Alternative (Priracnik za interna protekcija: Alternativa vo vid na premin ili relociranje vo drug del na zemjata, HCR/GIP/04, 23 juli, 2003.

⁴⁰ Ministry of Human and Minority Rights (Ministerstvo za covekovi i malcinski prava), *Draft Strategy for the Integration of the Roma* (Strategija za integracija na Romite) (Belgrad, 2002), str. 54.

⁴¹ Ibid.

⁴² Centar za prava manjina (Centar za prava na malcinstvata), “Abuses of Roma Rights in Serbia” (Belgrad, juni, 2003), str. 43. Ministry of Human and Minority Rights (Ministerstvo za covekovi i malcinski prava), *Draft Strategy for the Integration of the Roma* (Strategija za integracija na Romite) (Belgrad, 2002), str. 54.

⁴³ “Human Rights Concerns in the Federal Republic of Yugoslavia” (Grizi za covekovite prava vo Federativna Republika Jugoslavija), *A Human Rights Watch Briefing Paper* (Kratok osvrt na Human Rights Watch), <http://www.hrw.org/backgrounder/eca/yugo-bck0711.htm>, juli 2002.

⁴⁴ Human Rights Watch intervju so Milica Simic, direktor na Centarot za pravata na decata, Belgrad, 28 maj 2003.

⁴⁵ Ministry of Human and Minority Rights (Ministerstvo za covekovi i malcinski prava), *Draft Strategy for the Integration of the Roma* (Strategija za integracija na Romite) (Belgrad, 2002), str. 54.

Integracija vo Makedonija protiv raseluvanje vo tretzi zemji

Davajki ogranicheni prospekti na vrakjanjeto na Kosovo vo bliska idnina, povekjeto od kosovskite Romi vo Makedonija miluvaat raseluvanje vo tretzi zemji kako resenie koe preovladuva nad drugite resenija za nivnite problemi. Poveketo od zemjite na Evropskata unija go iskazaa nezadovolstvoto za prifakjanje na Romite begalci. Vistina e deka vo tekot na krizata na Medzitlija telata na Evropskata unija i zemjite clenki bea mosne pretpazlivi eksplicitno da ne go otfrlat, kako principeilno prasanje, preseluvanjeto na nekoi kosovski Romi.⁴⁶ Kako i da e, određen broj na internacionalni oficijalni pretstavnici vo Skopje, zboruvajki za anonimnosta na Human Rights Watch za vreme na krizata na Medzitlija, se soglasija deka mozesse da se vooci protivenjeto na poveketo zemji na E.U. za toa da primat kosovski Romi od Makedonija.⁴⁷ Pretstavnice na UNHCR od Skopje ni rekoa deka zemjite na Evropskata unija ne gi gledaat kosovskite Romi vo Makedonija kako prioriteta grupa: raseluvanjeto na clenovite od određeni grupi vo drugi regioni se urgetni vo sporedba so ovie.⁴⁸ Drug megjunaroden prestavnik pak, kaza deka, ako se preselat nekolkumina kosovski Romi od Makedonija, toa ke ohrabri drugi desetici iljadi Romi dislocirani vo drugite delovi na Jugoslavija i da baraa preseluvanje vo evropskite zemji.⁴⁹ Kako i da e, preseluvanje vo tretzi zemji na pogolema grupa na kosovski Romi od Makedonija se sluci vo periodot pomegu juli i septemvri 2002, koga 310 Romi bea prefrleni vo SAD, kako posledica od vooruzeniot konflikt vo Makedonija prethodnata godina,⁵⁰ a vkupno dvaesetina bea preseleni pomegu 2000 i 2003 vo Norveska, Svedska, Kanada, Avstralija i Holandija.⁵¹

Od trite mozni resenija za begalskata kriza, resenieto so preseluvanje, spored UNHCR, e “poslednata solucija, togas koga dobrovolnata repatriacija nitu pak lokalnata integracija e mozna, togas koga toa bi bilo najdobrata solucija za begalcite i tamu kade sto toa moze da se stori”.⁵² Agencija, tuka e posebno vniatelnata, koga veli deka vo najdobar interes na begalcite vakvoto preseluvanje e kako posledna merka i “ne treba da se interpretira kako... preseluvanjeto e posledna vredna merka koja sto e posledna... Za mnogumina begalci, preseluvanjeto pak e najdobrata i mozebi edinstvenata solucija.”⁵³ Duri i da e

⁴⁶ Izjavat na Grcija – Pretsedavacot so Evropskata unija, koja “gi sovetuva Romite da ja prifatat ponudata od makedonskata Vlada i da se vratat od Medzitlija vo Skopje”, bese od ogranichen domet, bidejki se odnesuvase edinstveno so momentalniot problem na Medzitlija, a ne navleguvase vo prasanje za dolgorocni resenija. Poglednetego tekstot koj ja prati fusnotata 17.

⁴⁷ Isklucok bea Svedska i Norveska koi navodno bea podgotveni da go razgledaat preseluvanjeto na Romite vo nivnite zemji. Pretsedatelot na Helsinskiot komitet vo Republika Makedonija, Mirjana Najcevska, mu rece na Human Rights Watch deka takviot stav na dvete drzavi mozesse da se pretpostavi na sostanokot na Komitetot so diplomatskite pretstavnici vo Skopje, telefonsko intervju so nea, 30 juli, 2003.

⁴⁸ Human Rights Watch telefonsko intervju so pretstavnik na UNHCR od Skopje, 4 noemvri 2003.

⁴⁹ Human Rights Watch telefonsko intervju so internacionalen pretstavnik, 8 oktombri, 2003.

⁵⁰ 310-te Romi ja napustija Makedonija letoto 2002, no UNHCR gi predlozi za preseluvanje edna godina pred toa dodeka traese vooruzeniot konflikt megu vladinite sili i albanskite buntovnici. Agencija vo toa vreme procenuvase deka e vreme za preseluvanje bidejki ne se znaese kako ke eskalira konfliktot pa zato sostojbata so Romite bese delikatna. Human Rights Watch telefonsko intervju so pretstavnik na UNHCR, Skopje, 4 noemvri 2003.

⁵¹ Human Rights Watch telefonsko intervju so pretstavnik na UNHCR, Skopje, 4 noemvri 2003. Human Rights Watch isto taka imase telefonsko intervju so pretstavnik o Internacionalnata organizacija za migracii (IOM), Skopje, na 4 noemvri 2003.

⁵² Zaklucok na Izvrsniot komitet na UNHCR (ExCom) br. 67 (XLII) – 1991, “Preseluvanjeto kako instrument za protekcija”.

⁵³ Pogledni go UNHCR Handbook on Resettlement (Priracnikot na UNHCR za preseluvanje), glava 1, str. 1.

taka, spored internacionalnite zakoni, ne postoji obligacija za tretite zemji da ja prifatat programata za preseluvanje.

Izvršniot komitet na UNHCR postojano gi povikuvase vladite na pozicija da asistiraat i da gi prifatat begalcite za preselba, vo soglasnost so internacionalnite spodeleni obvrski.⁵⁴ Izvršniot komitet specificirase deka vo situacija na masivna relokacija na licata, treba da se razgleduva preseluvanjeto. Zaklucokot br. 22 (1981) za Protekcija na licata sto baraat azil vo situacija na golemo branuvanje, veli deka “masoven priliv moze da pretstavuva pregolem tovar za odredeni drzavi. “Drzavite treba, vo ramka na megjunarodna solidarnost i zaednicko spodeluvanje na tovarot, da gi prevzemati site potrebni merki kako bi mozele, na nivno baranje, da im pomognat na one drzavi koi sto gi prifatija begalcite vo situaciji na masoven priliv”⁵⁵ Zaklucokot ponatamu preporacuva “provizija za baratelice na azil za preseluvanje vo kulturna sredina koja sto e adekvatna za nivniot dobrobit” koga “dobrovolna repatrijacija ili lokalno smestuvanje ne e mozno.”⁵⁶

UNHCR go promovira preseluvanjeto kako posledna solucija koga ne postojat moznosti za begalcite da se vratat vo nivnite zemji na poteklo ili pak da se etabliraat vo zemjata kade sto se naogjaat “vo uslovi adekvatni za nivniot kulturni, socijalen religiozen ili edukativen prosperitet.”⁵⁷ Drug klucen element e toa sto preseluvanjeto treba da se koristi koga zemjata na begalcite ima otpor za podolgata begalska situacija.⁵⁸ Priracnikot za preseluvanje na UNHCR veli deka ako po dve godini ne se sozadad uslovi za lokalno smestuvanje ili pak za dobrovolna repatrijacija, togas na begalcite im se potrebni poinakvi solucii.⁵⁹

Kosovskite begalci vo Makedonija ne bea vo moznost cetiri godini da se adaptiraat vo Makedonija soglasno nivnite kulturni, socijalni i edukativni potrebi, a isto taka ne dojde do nivna integracija ili pak, dobrovolno vrakjanje na Kosovo za sto nema da se sozadad uslovi vo bliska idnina.

Povekjeto Romi, begalci vo Makedonija, imaa kukji i zemja na Kosovo, imaa vrabotuvanje i odea na uciliste. Na edna okrugla masa, pri diskusijata, Sovetnikot na OBSE za Romi i Sinti, kaza deka nivoto na obrazovanie na Romite od Kosovo e nad orisechnoto od ostanatite Romi sirum Evropa. Kosovskite Romi, begalci intervjuirani od Human Rights Watch, rekoa deka tie poseduvaa kukji na Kosovo, povekjeto rabotele kako zanaetcii ili pak vo drzavnite fabрики.⁶⁰ Vo tekot na cetirite godini na begalcite vo

⁵⁴ Zaklucok na Izvršniot komitet na UNHCR (ExCom) br. 67 (XLII) – 1991, “Preseluvanjeto kako instrument na protekcija”. Pogledni isto taka ExCom Zaklucok br. 68 (1992); br. 71 (1993); br. 77 (1995); br. 79 (1996); br. 81 (1997); br. 85 (1998).

⁵⁵ UNHCR ExCom Zaklucok br. 22 (1981) za Protekcija na licata sto baraat azil vo situaciji na golemi branuvanja, glava IV, para. 1.

⁵⁶ Ibid., para 4.

⁵⁷ Vidi, na primer, UNHCR Resettlement Handbook (Priracnikot za preseluvanje na UNHCR) (revizirana edicija, juli 2002), EC/46/SC/CRP.32, <http://www.unhcr.ch/cgi/bin/textis/vtx/home>, para. 16.

⁵⁸ Pogledni UNHCR ExCom Zaklucok br. 90 (LII) (2001) za internacionalnata protekcija.

⁵⁹ Priracnik za preseluvanje na UNHCR (revidirana edicija, juli, 2002), para. 4.9.4.

⁶⁰ Human Rights Watch intervju so Ramadan Ali, Suto Orizari, 29 juli 2003; intervju so Zejnel Berisa, Katlanovo, 29 juli 2003; intervju so Avdus Avdo, Katlanovo, 29 juli 2003; intervju so Fatmir Kruezi, Suto Orizari, 29 juli 2003; intervju so Muharem Gasnjani, Medzitlija, 26 juli 2003.

Makedonija, nivnoto domuvanje, obrazovna i vработувacka situacija se pretvori vo nekompatibilna so nivnite gledista, duri i deluvase prekusvacki na nivnite osnovni ekonomski, socijalni i kulturni prava.

Nežadovoluvacki uslovi za smestuvanje vo Makedonija

Kosovskite begalci intervjurani od Human Rights Watch na Medzitlija, vo privatnoto smestuvanje vo Suto Orizari i oni smesteni vo Katlanovo, nivnite uslovi za smestuvanje i vo minatoto i sega gi opisuvaa kako mosne teski i neadekvatni. Kampot vo Suto Orizari bese smesten vo neposredna blizina na smetiste. Zitelite na kampot ziveeja vo privremeni kabini. Nekolku semejstva koristeaa eden toilet smesten vo metalen kontejner. Vo kampot nemase nitu vodovod. Kampot ne bese asfaltiran i doz dovite redovno go preplavuvaa kampot so voda i kal. Romite smesteni vo Suto Orizari veeaa deka uslovite vo kampot, kako i da e, bea podobri od onie vo privatnoto smestuvanje.⁶¹

Povekjecenite romski semejstva koi sto ziveat vo privatno smestuvanje mozaat da iznajmat samo mali neprovetreni sobi vo mali kukjarki cii sopstvenici se siromasni lokalni Romi.⁶² Sopstvenicite na ovie kukjarki najcesto gi prifakjaat stanarite za nekolku meseci, za da zarobatat nekoj denar, pa potoa insistiraat begalcite da go napustat nivniot dom. Povekjeto od kosovskite Romi nemaat drug izbor tuku da se selat od edna vo druga kukja vekje tri od cetirite godini prestop vo opstinata. Za primer, semejstvoto na Ramadan Ali, intervjuran od Human Rights Watch, pretstojuvaa vo povekje od deset razlicni kukji vo Suto Orizari pocnuvajki od 1999 godina.⁶³ Na 30 maj 2002 godina, romskite begalci ispratija pismo do Pretsedatelot na Evropskata komisija Romano Prodi i do minsitrite na zemjite od Evropskata unija, vo koe gi opisuvaa uslovite vo privatnoto smestuvanje kako "bez prozorni podrumski prostori kade sto ziveat sedum ili osum clenovi na semejstvoto. Nie sme zagrizeni za lugjeto sto ziveat vo takvi uslovi."⁶⁴

Specifichen problem objasnet od kosovskite Ashkalii i Egipkiani e toa sto samo nekolkumina sopstvenici sakaat da iznajmat sobi za begalcite. Mnogu etnicki Makedonci ne sakaat da go storaa toa poradi rasirenitet stereotipi kon Romite; etnickite Albanci pak gi gledaa kosovskite Romi kako srpski sorabotnici vo tekot na krizata na Kosovo. Na krajot da spomeneme deka tenziite megju makedonskite Romi i Ashkaliite i Egipkianite rastaa poradi toa sto i Ashkaliite i Egipkianite go zboruvaa albanskiot jazik. Kako rezultat na toa samo nekolku Ashkalii od kosovskite Romi ziveaa vo privatno smestuvanje vo Suto Orizari.⁶⁵

⁶¹ Human Rights Watch intervju so Ramadan Ali, Suto Orizari, 29 juli 2003, i intervju so Fatmir Kruezi, Suto Orizari, 29 juli 2003.

⁶² Od vtorata polovina na 2002, UNHCR na sekoj postar clen na kosovski te begalci im davase po 40 evra, na sekoe dete po 35, no 200 evra za prosečno semejstvo edvam stignuvaa da se plati kirijata (od 100 do 150 evra). Vo meguvreme Vladata go zabranuvaa legalnoto vработuvanje na begalcite, pa taka tie ostanuvaa bez dodatni sredstva.

⁶³ Human Rights Watch intervju so Ramadan Ali, Suto Orizari, 29 juli 2003.

⁶⁴ Peticija od kosovskite Romi vo Makedonija do Pretsedatelot na Evropskata komisija Romano Prodi i do premierite na zemjite clenki na Evropskata Unija, 30 maj 2003. Moze da se najde na: <http://balkanaeegypt.de/aktuelles%20dosier.htm>

⁶⁵ Human Rights Watch intervju so Erduan Iseini, gradonacalnik na Suto Orizari, 29 juli 2003; intervju so Fatmir Kruezi, Suto Orizari, 29 juli 2003.

Romite vo kolektivniot centar Katlanovo ziveat vo malku podobri uslovi od tie na begalcite smesteni vo privatnoto smestuvanje ili pak od kampot Suto Orizari. Kampot e napraven od baraki. Kampot e cist; spalnite sobi se koristat od edna, vo redok slucaj dve semejstva; za vremen na zimata spalnite sobi se zagreani i za razlika od onie od privatnoto smestuvanje, zitelite na Katlanovo ne plakjaat za nivnoto smestuvanje. Kako i da e, sobite se mnogu mali (sesnaeset kvadratni metri) sto za povekjecelno semejstvo e mal prostor. Isto taka, ako nekoj od kampot saka da izleze nadvor, treba eden den pred toad a prasa za dozvola i ne smee da se zadrzi nadvor podolgo od 20 casot vecerta. Iako toa ne golemo ogranicuvanje na dvizenjeto, sepa ne e jasno zosto se воведени takvi merki. Spored ICCPR,⁶⁶ sekoj (vklucuvajki gi i ne-drzavjanite)⁶⁷ smesten vo Makedonija treba da ima pravo na sloboda na dvizenje i sloboda za izbor na mesto na zivbeenje na taa teritorija.⁶⁸ Ova pravo na dvizenje moze da bide skrateno samo so zakon, ako e potrebno da se zastiti nacionalnata bezbednost, javniot red, javnoto zdravstvo, moralot ili pak slobodata na ostanatite.⁶⁹ Na kosovskite Romi kako ne-drzavjani so dozvola da prestonuvaat vo Makedonija mora da im se garantira slobodata na dvizenje. Iako ovaa sloboda na dvizenje moze da bide restriktirana poradi pricini nabrojani pogore vo tekstot, ne e evidentirano deka slobodata na dvizenjeto na Romite ke ja zagrozi sigurnosta, javniot red ili pak javnoto zdravje. Kako i da e, ovaa restrikcija, vklucuvajki go i deka kampot e ograden so bodlikava zica, doveduva do toa zitelite na kampot da se cuvstvuvaat deka ziveat vo “zatvor”.⁷⁰

Obrazovanie: Izgubenite generacii na kosovskite Romcinja

Povekjeto romski decinja begalci vo Makedonija, ili ne posetuvaa uciliste, ili pak toa go pravat neregularno.⁷¹ Studijata podgotvena od UNICEF pokazuva deka povekjeto roditeli (69,9%) veruvaa deka idninata na nivnite deca se zasniva na nivnata edukacija.⁷² Kako i da e, no navreduvanjata od strana na ne-romskite ucenici i siromastijata sto ne im ovozmozuva da kupat obleka i knigi za sostvenite deca, doveduva begalskite deca da izostanuvaat od uciliste.⁷³

⁶⁶ Dodeka Konvencijata za begalcite sodrzi provizija za pravoto na dvizenje, ovaa pravo e podobro elaborirano i povekje e protektiracko vo ICCPR, sto e komplementarno so Konvencijata za begalci po ova prasanje, a Makedonija e poptisnicka.

⁶⁷ Komitetot za covekovi prava veli deka ICCPR treba da se odnesuva “bez diskriminacija megju drzavjani i ne-drzavjani”. Pod “ne-drzavjani” se podrazbiraat baratelite na azil i begalcite. Komitetot ponatamu veli, “Ne-drzavjanite imaat pravo na sloboda i sigurnost... Tie imaa pravo na sloboda na dvizenje i sloboden izbor za mesto na ziveenje... Ovie prava na ne-drzavjanite mozat da se kvalificiraat kako limitiracki.” Pogledni “The Position of Aliens Under the Covenant” (Pozicijata na ne-drzavjanite pod Dogovorot), CCPR Generalen komentar 15, 1986 para. 2.

⁶⁸ Pogledni ICCPR, artikal 12(1)

⁶⁹ Pogledni ICCPR, artikal 12(3)

⁷⁰ Human Rights Watch intervju so Zejnel Berisa, Katlanovo, 29 juli 2003; intervju so Avdus Avdo, Katlanovo, 29 juli 2003.

⁷¹ Istrazuvanjeto od avgust 2002 na UNICEF pokaza deka 18,34% od kosovskite romski deca vo Makedonija pomegju sedum i cetirinaeset godisna vozrast ne posetuvaa uciliste; 26,06% se otpisale a 8,66% se neredovni. UNICEF, “Assesment of Irregular Attendance and Dropout Among Refugee Children in Macedonia” (Istrazuvanje za neregularnoto posetuvanje na ucilistata i otkazuvanje od niv pomegju decata begalci vo Makedonija), avgust 2002, str. 6.

⁷² Ibid., str. 2.

⁷³ Vo svojot raport od april 2001 za Makedonija, Evropskata komisija protiv rasizmot i netolerancijata (ECRI) ja povika vladata da napravi “specijalni usilbi” za da go podobri aksesot na romskite deca vo edukacijata, vklucuvajki gi i “specijalnite programi za pomos na Romite i ostanatite deca od ekstremno siromasnite semejstva

Pred UNHCR da go zatvori kampot vo Suto Orizari, decata begalci posetuvaa prvo oddelenie vo ucilisteto organizirano od UNHCR vo sami ot kamp. Nastavata se odvivase na makedonski i na albanski jazik. Decata nad taa vozrast, se soocuvaa so razni problemi. Pomegu cetiriest i pedeset begalski deca koi go zboruvaa albanski ot jazik, na pocetokot posetuvaa nastava vo albanskite paralelki vo osnovnoto uciliste "26 juli" vo Suto Orizari. No lokalnite albanski ucenici gi navreduvaa, gi zaplasuvaa, a od vreme na vreme i gi tepaa begalskite deca. Po eden takov incident vo 2001 godina, romskite roditeli gi otpisaa svoite deca od ucilisteto.⁷⁴ Drugite Romi gi isprakjaa svoite deca vo ucilisteto "Braca Ramiz" kade nastavata se odviva na makedonski jazik. Spored intervjuat sto gi napravi Human Rights Watch, i vo ova uciliste problemite bea frekventni.⁷⁵

Decata od kampot blizu Katlanovo se soocuvaa so istite problemi pri posetuvanje na ucilistata. Vo 2001 godina romskite deca koi sto go govoraa albanski ot jazik ja zapocnaa nastavat vo obliznoto selo na albanski jazik. No, od vtoroto polugodie skoro site deca se otpisaa poradi maltretiranje od strana na albanskite ucenici. Ostanatite deca ja posetuvaa nastavata na makedonski jazik od 1-4 oddelenie vo Katlanovo a od 5-8 oddelenie vo selo Petroves. Iako maltretiranjata ne se tolku golemi kako vo ucilistata kade sto nastavata se odviva na albanski jazik, se pak, poradi drugu faktori, nedostatok na knigi i obleka, mnogu deca se otpisaa od uciliste. Liderite na romskite begalci od kampot Katlanovo ni kazaa deka od 150 deca vo kampot, vo ucebnata 2002/2003 godina registriale megju trieset i cetiriest deca koi sto posetuvaa nastava vo ucilistata.⁷⁶ Spored odgovornite za edukacija na malcinstvata vo makedonskata vlada, vo intervju to ni rekoa deka tie nemaat materijalni sredstva d aim pomognata na ovie deca, dodeka UNICEF razdeli knigi za romskite ucenici.⁷⁷ Clen na UNICEF kancelarijaa vo Skopje ni potvrdi deka vo Makedonija na romskite deca sekoja nova ucebna godina im se delat knigi i ucilisni pomagala.⁷⁸ I lugjeto od Ministerstvoto za obrazovanie i lugjeto od UNICEF ni tvrdea deka romskite roditeli nabrgu gi prodavaa knigite i ucilisnite materijali. Romskite roditeli, pak od druga strana velat deka tie samite, so svoite skromni prihodi im ovozmozuvaa

koi sto nemozat da kupat knigi i obleka za decata, da im se ovozmozi toa, kako i da sprovedat istraga onamu kade sto ucitelite imaat predrasuti i stereotipi kon ovie deca. Evropska komisija protiv rasizmot i netolerancijata, "Second Report on 'the Former Yugoslav Republic of Macedonia'" (Vtor raport za Bivsa Jugoslovenska Republika Makedonija, CRI(2001)5, 3 april 2001, str. 12. Povekje za barrierite vo edukacijata na Romite vo Makedonija pogledni: "Bivsa Jugoslovenska Republika Makedonija" vo Save the Children, *Denied a future? The right to education of Roma/Gypsy & Traveller children in Europe* (Odreknuvanje na idninata? Pravo na edukacija na Romskite/Gypsy/ i traveller decata vo Evropa, (London: Save the Children Fund, 2001), str. 270-299.

⁷⁴ Human Rights Watch intervju so Naser Belani, Medzitlija, 26 juli 2003; intervju so Muharem Gasnjani, Medzitlija, 26 juli 2003.

⁷⁵ Eden romski roditel mu posoci na Human Rights Watch deka toj sekojdnevno gi pridruzuval svoite dve kjerki, tri kilometric, za da gi dovede vo ucilisteto "Braca Ramiz". No, po nekolku incidenti toj gi otpisa svoite kjerki. Human Rights Watch intervju so Ramadan Ali, Suto Orizari, 29 juli 2003.

⁷⁶ Human Rights Watch intervju so Zejnel Berisa, Katlanovo, 29 juli 2003; intervju so Avdus Avdo, Katlanovo, 29 juli 2003.

⁷⁷ Human Rights Watch intervju so Dragan Nedeljkovic, direktor na Upravata za razvoj i unapreduvanje na obrazovanieto na jazicite na pripadnicite na zaednicite vo Ministarstvo za obrazovanie i nauka, Vladata na Republika Makedonija, Skopje, 18 noemvri 2003.

⁷⁸ Human Rights Watch telefonsko intervju so Adriana Micevska, Asistent vo Programata za edukacija, vo kancelarijata na UNICEF, Skopje 29 avgust 2003.

knigi i uceben material na svoje deca.⁷⁹ Iako sogleduvanjata po ova prasanje se kontradiktorni, na krajot se pak rezultiraat isto: na mnogu romski deca im nedostasuvaat ucebni pomagala i knigi, bez razlika dali tie ne im bea dadeni, ili pak teskata ekonomska situacija na semejstvoto gi naterada gi prodadat.

Mnogu romski roditeli ne sakaa da gi aktueliziraat prasanjeto za maltretiranje na nivnite deca so avtoritetite vo obrazovanieto, plasejki se od mozni reperkusii. Kako sto eden roditel mu kaza na Human Rights Watch, "Nie se obiduvame da ne pravime nikakvi problemi, bidejki bi mozele da ne isflat i od tuka."⁸⁰ Pretstavnik na makedonskata vlada odgovoren za obrazovanieto na malcinstvata, vo intervju to Human Rights Watch napomena deka nemaat nekoja specificka informacija za nesoodveten tretman na romskite deca.⁸¹ Se na se, ne se cini deka makedonskite avtoriteti prevzemale adekvatni merki za da gi zastitat romskite deca od maltretiranje i ne go osiguraa nivniot ednakov pristap vo obrazovanieto.

Kako del od Internacionalniot dogovor za ekonomski, socijalni i kulturni prava (ICESCR) i Konvencijata za pravata na decata (CRC), Makedonija e obvrzana da ovozmozi besplatno osnovno obrazovanie za site deca na svojata teritorija; srednoto obrazovanie treba da bide "dostapno za sekoedete" so progresivna introdukcija na slobodno sredno obrazovanie.⁸² Vo interpretiranje na ovaa obligacija Komitetot za ekonomski, socijalni i kulturni prava ima kazano deka obrazovanieto "treba da bide dostapno na site, specijalno na povredlivite grupi, i vo zakonot i vo realnosta", "da bide sigurno i fizicki bogato"; i "da bide so dostapno cinenje za site."⁸³

Ponatamu vo CRC se veli deka decata se zastiteni od akti na nasilstvo i kaznuvanje, bilo toa da doagja od privatni lica ili pak od drzavnite institucii.⁸⁴

⁷⁹ Human Rights Watch intervju so Zejnel Berisa, Katlanovo, 29 juli 2003; intervju so Avdus Avdo, Katlanovo, 29 juli 2003; intervju so Fatmir Kruezi, Suto Orizari, 29 juli 2003.

⁸⁰ Human Rights Watch intervju so Ramadan Ali, Suto Orizari, 29 juli 2003.

⁸¹ Human Rights Watch intervju so Dragan Nedeljkovic, direktor na Upravata za razvoj i unapreduvanje na obrazovanieto na jazicite na pripadnicite na zaednicite vo Ministarstvo za obrazovanie i nauka, Vladata na Republika Makedonija, Skopje, 18 noemvri 2003. Ni bese kazano deka negoviot Oddel e formiran vo pocetokot na 2003 godina. Toj ne moze da komentira za prethodnata vlada koga sto obrazovanieto na malcinstvata, kako sto izgleda, ne bese vo nadleznost na nitu eden poseben oddel vo vladata.

⁸² Vo interpretacija na toa sto znaci slobodno obrazovanie, Komitetot za ekonomski, socijalni i kulturni prava veli deka "nitu roditelite, nitu staratelite, nitu pak drzavata se vo sostojba da ja tretiraat opcionalno odlukata nadeteto da posetuva i da ima pristap vo osnovnoto obrazovanie." U.N. Komitetot za ekonomski, socijalni i kulturni prava, General Comment 11 - plans of action for primary education (Generalen komentar 11 - planovi za akcija vo osnovnoto obrazovanie), 10 maj 1999, para. 6-7; ICESCR, 16 dekemvri 1966, stapeno vo sila na 3 januari 1976 godina, clenovi 2, 13 (2); i CRC, 20 noemvri 1989 godina, stapeno vo sila na 2 septemvri 1990 godina, clenovi 2, 28 (1).

⁸³ Komitetot ponatamu veli deka "vo clenot 2 od Konvencijata za pravata na decata vo clenot 3 (e) od UNESCO Konvencijata protiv diskriminacijata vo edukacijata i gi potvrduva principeite za ne-diskriminacija za site lica na skolskas vozrast vo celata teritorija na zemjata, vklucuvajki gi utka i ne-drzavjanite". U.N. Komitet za ekonomski, socijalni i kulturni prava, General Comment 13 - the right to education (Generalen komentar 13 - pravo na obrazovanie), 8 dekemvri 1999, para. 11-14, 34.

⁸⁴ "Zemjite potpisnicki treba da donesat adekvatna legislative, administracija, socijalni i obrazovni merki za da se zastiti deteto od site formi na fizicko ili mentalno maltretiranje, povredi, neadekvaten tretman ili eksploatacija, vklucuvajki go i seksualnoto maltretiranje. Vakvite merki za zastita treba da vklucat i efektivna procedura i kreiranje na socijalni programi za da se ovozmozi potrebnata podrška za decata i za onie koi sto se grizat za niv." CRC, clen 19.

Faktot deka pogolemiot broj na kosovskite romski deca ne bese vo sostojba da posetuva osnovno uciliste, ja pokazuva nesposobnosta na Makedonija da se drzi do svoite obligacii.⁸⁵ Problemot e vo toa situacijata da ne stane polosa so pocetokot na ucebnata 2003/2004, i daim se dade na Romite od bivsiot kolektiven centar vo Suto Orizari koi sto ja napustija Medzitlija i se vselija vo privatni domovi vo Suto Orizari i vo ostanatite naselbi vo i okolu Skopje. Kako sto pokazuva studijata na UNICEF od 2002 godina, decata od semestvata smesteni vo privatni kukji odat na uciliste vo pomal procent vo sporedba so decata sto ziveat vo kolektivnite centri.⁸⁶

Nema vrabotuvanje za kosovskite Romi

Nema nitu eden kosovski Rom koj sto e oficijalno vraboten vo Makedonija. Nekoi od niv od vreme na vreme, uspevaat da najdat nekoja sezonska rabota (na primer gradezni raboti ili pak kopanje kanali), se razbira na "crniot Pazar". Ovoj poceten fakt e poradi toa sto vo Makedonija postoi visok procent na nevrabotenost, no ako se vkalkulira i diskriminacijata togas nevrabotenosta za Romite e uste pogolema⁸⁷ i do juli 2003 nemase vrabotuvanje za privremeno humanitarno zgrizenite lica. Nemoznosta na Romite legalno da rabotat e vrzan so eden seriozna praznina vo uzivanjeto na legalna protekcija vo Makedonija. Vremenata protekcija, od koja sto e formiran statusot THAP, se odnesuva na protekcija od kratok karakter. Kakos to Rakovoditelot na UNHCR deskot za Zapadna i Severna Evropa koj sto zapocna so rabota vo 1995, ima kazano "Covekovoto dostoinstvo bara, po tri godini kako begalci so privremena protekcija, da dobijat pravo na rabota i da gi isprakjaat sopstvenite deca vo uciliste."⁸⁸ Pa taka, problematicnata formulacija "privremena" protekcija za begalcite od Kosovo, i ota so godini, gi motivirase E.U. zemjite clenki da donesat direktiva za limitiranje na periodot za

⁸⁵ Vo poslednoto svoe sogleduvanje za Makedonija od 20 januari 2000, U.N Komitetot za pravata na deteto potencira "potsetuvanje deka znatitelna proporcija od deca na skolska vozrast ne posetuvaaat osnovno uciliste, no i sredno. Specifino, Komitetot e zagrižen za niskata zastapenost na devojcijnata, generalno gledano i decata od romskoto malcinstvo koi sto se nezastapeni vo site nivoo na obrazovniot process, kako i nizok rocent na decata od site malcinstva vo srednite ucilista." Komitetot i preporacuva na vladata "da dade napori da go podigne obrazovaniето na site nivoo, kako i da obezbedi pogolema zastapenost na decat od nacionalnite malcinstva vo procesot na obrazovaniето na site nivoo, a specijalno da posveti vnimanie na devojcijnata i malcinstvata, specijalno na romskoto malcinstvo." Na generalno noivo, Komitetot e zagrižen deka "decata od nekoi malcinstva, a specifino Romite generalno gledano, ne gi uzivaat vo potpolnost svoite prava", i gi "ohrabruva zemjite potpisnicki da prodolzat so naporite da osiguraat ednakva implementacija na Konvencijata za site deca i da obezbedat malcinskite deca vo potpolnost da beneficiraat od principite na Konvencijata." Concluding Observations of the Committee on the Rights of the Child: The Former Yugoslav Republic of Macedonia (Zaklucoci od Obzervacijata na Komitetot za pravata na deteto: Bivsa Jugoslovenska Republika Makedonija), 23 februar 2000, CRC/C/15/Add.118, para. 43-44 i 54-55.

⁸⁶ Dodeka 52,5% od decata vo kolektivnite centri sekojdnevono ja posetuvaaat nastavata vo ucilistata, samo 26,3% procenti od decata od privatnoto smestuvanje go pravat toa. So drugi zborovi, samo 5% od decata vo kolektivnite centri nikogas ne odele na uciliste, a dodeka toj procent vo semejstvata so privatno smestuvanje e 45%. UNICEF, "Assesment of Irregular Attendance and Dropout Among Refugee Children in Macedonia" (Istrazuvanje za neregularnoto posetuvanje na ucilistata i otkazuvanje od ucilistata pomegu decata begalci vo Makedonija), avgust 2002, str. 10.

⁸⁷ Vo vrska so nevrabotenosta generalno i procentot na nevraboteni Romi, vo raportot na ECRI od april 2001 godina, za Makedonija se veli deka "direktnata i indirektnata diskriminacija igra golema uloga vo objansuvanjeto na ovoj fenomen" pa poradi toa se povikuvaaat makedonskite avtoriteti da razvijat mehanizmi za efektivn monitoring na pristapot vo vrabotuvanjeto za malcinskite grupi "i da gi eliminira problemite so diskriminacijata sto mozat da se pojavat." Evropska komisija protiv rasizmot i metolerancijata, "Vtor Raport za Bivsa Jugoslovenska Republika Makedonija", CRI(2001)5, 3 april 2001.

⁸⁸ UNHCR, "How Long is Temporary" (Kolku dolgo e 'privremeno'), *Refugees Magazine*, 1 mart 1995.

privremena protekcija na dve godini. Direktivata bese usvoena kako odgovor na povikot na Sovetot na Evropa da “naucat lekcija od toa kako tie odgovorija na kosovskata kriza.”⁸⁹ Bidejki Makedonija ne e zemja clenka na E.U., ovie standardi mozat da bidat korisni kako reper za vremenatrenjeto na taka narecenata privremena protekcija.

Isto taka, privremenata protekcija ne treba da bide iskoristena od vladite kako baza za izbegnuvanje na obligacite od Konvencijata za begalcite. Vo merka vo koja kosovskite Romi se begalci sprema Konvencijata za begalcite, tie bi trebalo da go uzivaat pravo na rabota, na istiot nacin i istite povolni uslovi kako i ostanatite ne-drzavjani na Makedonija koi sto se naogjaat vo zemjata.⁹⁰

So najnovite izmeni vo legislativata vo Makedonija, legalnite barieri za vrabotuvanje na kosovskite Romi vo Makedonija se eliminirani. Zakonot za azil i privremena protekcija, usvoen vo juli 2003, go priznava vrabotuvanjeto za priznaenite begalci i za licata pod privremena protekcija.⁹¹ Kako i da e, da se bide otrgnat od pazarot na trudot cetiri godini, bez sopstvenost vrz mehanizmita da zapocnat so privatni pretprijatija, za Romite od Kosovo ke bide mosne tesko da najdat bilo kakva rabota. Generalniot procent na nevrabotenost vo Makedonija e pomegu 30 i 35 procenti, a vo opstinata Suto Orizari kade sto ziveat najmnogu Romi procentot e 90%.⁹²

Restriktivna politika za azil za Romite

Kakos to veke bese sugerirano vo diskusijata za moznostite za vrabotuvanje na kosovskite begalci Romi vo Makedonija, nivnoto etabliranje vo Makedonija ek se podigne ako tie go dovedat na povisoko nivo nivniot stabilen legalen status vo zemjata i ako toj status im ovozmozi da gi uzivaat pravata na ednakva osnova kako i makedonskite gragjani.

Pred da se usvou Zakonot za azil i privremena protekcija vo juli 2003, avtoritetite se koriste so provizija od Zakonot za dvizenje i prestop na stranci (1992) kako osnova za dodeluvanje na azil vo mosne ogranicheniot broj na slucai – no nikogas na kosovskite Romi. Dodeka usvojuvanjeto na noviot zakon za azil vo Makedonija e generalno dobrodojen, no onie sto ke pobaraat azil, ke se soocat i ponataka so poteskotii za da dobijat legalen status vo Makedonija.

Vo nekolku slucai od 1999, kosovski Romi ja napustija Makedonija, zaminaa za Kosovo ili pak Srbija, i povtorno se vratija vo Makedonija, pos to aplicirale d aim se dodeli status na begalci, zatoa sto go izgubile stausot na THAP koj im bese daden na site proterani od Kosovo. Kompetentna vladina komisija gi odbi nivnite aplikacii a Vrhovniot sud donese

⁸⁹ Pogledni ja Direktivata na Sovetot za minimalnite standardi za davanje na privremena protekcija pri naval na begalci, 2001/55/ED, 20 juli, para. 6. Limitiranjeto na periodot na dve godini se sodri vo para. 4.

⁹⁰ Pogledni Konvencija za begalcite, artikal 17.

⁹¹ Spored zakonot priznaenite begalci i licata pod privremena protekcija imaat pravo da rabotat pod uslovi slicni na onie vo kategorijata stranci (tie so dozvola za postojan ili privremen prestop) vo Makedonija. Zakonot za azil i privremena protekcija, Sluzben vesnik na Republika Makedonija, br. 49/2003, 25 juli 2003, art. 51 (2) i art. 64

⁹² Human Rights Watch intervju so Erduan Iseini, gradonacalnik na Suto Orizari, 29 juli 2003.

negativna odloka.⁹³ Osnova za donesovanje vakva odloka bese clenot 46 od Zakonot za dvizenje i prestop na stranci koj sto veli deka "lice koe sto e nadvor od svojata zemja i koe sto ja napustilo zatoa sto se vrsele progoni vrz nego poradi negovata politicka opredelbaa, kulturni ili naucni aktivnosti, poradi negovata rasma, nacionalna ili religiozna pripadnost, moze da pobara status na begalec vo Republika Makedonija."⁹⁴ Vladinata komisija i Vrhovniot sud dodoa do zaklucok deka stravot na Romite aplikanti od progoni, ne e osnovan i deka tie mozat da se vratat vo ostanatite delovi od Federalna Republika Jugoslavija (denesna Srbija i Crna Gora).

Human Rights Watch go intervjuirase Dzavit Berisa, kosovski Rom cija sto aplikacija za dobivanje status na begalec e odbiena vo 2002 godina. Berisa go napusti Kosovo i dojde vo Makedonija vo septemvri 1999; vo april 2001 se vrati na Kosovo kade sto rabotese za KFOR kako preveduvac. Vo Makedonija se vratil vo juni 2002, otkako vo Kosovo imal nekolku neprijatni iskustva vrzani so negoviot etnicitet. Incidentite se sostoele vo toa sto toj dobil zakani po negoviot zivot a doziveal i eden napad koga mu bil osteten i avtomobilot. Vednas po toa, go zastitile vojnici na KFOR. Vo drug incident koga Berisa zabelezel deka go sledi eden avtomobil. Toj vozal i dosol blisku do voenata baza na KFOR akde sto vojnici mu pruzile zastita. Makedonskiot sud zaklucil deka vo bilo koj od tie slucai koga aplikantot pobaral protekcija na negoviot fizicki integritet, toj dobil protekcija.⁹⁵ Rezoniranjeto vo ovaa odloka pokazuva deka Vrhovniot sud go postavil pragot za priznavanje na begalskiot status mosne visoko: Se sto e pomalku od direktno fizicko nasilstvo, po se izgleda ne go dostiga toj prag.

Uste edna dodatna bariera za odreduvanje na statusot Sudot ja iskoristi taka narecenata vnatresno raselenicka teorija, spored koja davanje na begalski status e odbien ako "begalecot" moze da se relocira vo drug del od negovata zemja.⁹⁶ Vo slucajot na Berisa, sudot toa go objasnuva so toa sto Berisa ne cuvstvuval strav od progon na celata teritorija od negovata zemja.

Ovaa alternativna teorija moze isto taka da sozdade barieri vo davanje na begalski status na kosovskite Romi i spored noviot Zakon za azil i privremena protekcija. Kako osnova za odbivanje na aplikaciite, zakonot ja napomenuva situacijata vo koja "progonot e ogranicen samo na odredena geografska oblast na drzavata cij drzavjanin e, ili dokolku e bez drzavjanstvo vo koja imalo voobicaeno mesto na prestop, a postoi moznost za efikasna zastita vo drug del na drzavata, osven ako so ogled na site okolnosti ne moze da se ocekuva liceto tamu da pobara zastita."⁹⁷

⁹³ Human Rights Watch e pretpazliv za tri slucai vo koi kosovski Romi aplicirale za status na begalci, no site tri se odbieni.

⁹⁴ Zakon za dvizenje i prestop na stranci, Sluzben vesnik na Republika Makedonija, br. 32/92, stapil na sila na 16 juni 1992, clen 46.

⁹⁵ Odloka na Vrhovniot sud na Republika Makedonija, U.br. 1833/2002, 27 mart 2003.

⁹⁶ UNHCR 2002 Globalniot Raport veli deka "Vrhovniot sud prodolzuva da gi odbiva begalskite statusi vo povekje slucai (baziran na internata laternativa za smestuvanje) UNHCR Globalen Raport 2002, str. 386-7.

⁹⁷ Zakon za azil i privremena protekcija, Sluzben vesnik na Republika Makedonija, br. 49/2003, 25 juli, 2003, art. 29. UNHCR se odnesuvase kriticki kon ovaa alternativna koncepcija za donesovanje odluka na makedonska administracija i sudot. Human Rights Watch intervju so Kristos Teodoropoulos, pretstavnik na UNHCR kancelarijata vo Skopje, 28 juli 2003.

Human Rights Watch zabelezuva deka Konvencijata za begalci ne spomenuva niti pak implicira deka, za da bide priznaen status na begalci, individualniot strav od progoni mora da egistira na celata teritorija na zemjata. UNHCR ima dadeno rekomandacii analiza vo tri fazi za vladite ako sakaat da apliciraat za internalen relokacionen test. Prvot cekor (faza) bara potencijalnata area na relokacija treba da bide mesto kade sto nema rizik od opravljan strav od progon i kade sto, davajki specifični okolišnosti, individualciot može da ocekiva za nego da sozdade i živee normalen život.⁹⁸ Kako vtoro, areata mora da bide praktično sigurna i legalno prifatljiva za individualciot.⁹⁹ Treto, kandidatot treba da bide sposoben da vodi relativno normalen život bez da se soocuva so poteskotii.¹⁰⁰

Standardite na UNHCR afirmiraat deka “vo dodatok na toad a se nema strav od progoni vo vnatresnoto dvizenje ili vo relokaciskata alternative, treba da bide razumna vo site uslovi za da se relocira tokmu tamu kandidatot... Koga go velime ova, od golema važnost e faktorite, kako sto se jazickite sposobnosti, edukacija, profesionalno ili rabotno sikustvo i možnosti... Ako situacijata e takva da kandidatot ne može da zaraboti za život ili pak da nema pristap do smestuvanje, ili kade sto medicinskata griza ne može da se dobie ili pak e neadekvatna, tie ne možat da bidat dobri alternative. Ke bide nerealno, i od perspektiva na čovekovite prava, da se ocekiva ličnost da se relocira i da se sooci so niza ekonomski problemi ili neadekvatno nivo na živeenje.”¹⁰¹

Kakos to e objasneto pogore vo tekstot, uslovite na dislociranite kosovski Romi vo Srbija, vo najgolem broj na slucai, se daleku od baranite uslovi za odbivanje baranje za azil. Makedonskite avtoriteti za azil treba da zapocnat od racionalni alternative za odbivanje na davanje status na begalci za kosovskite Romi. Duri i povekje, za da nivniot status i protekcija dojdut na nivo na internacionalnite standardi, makedonskite avtoriteti mora da im gi garantiraat na Romite pravata vo soglasnost so Internacionalniot dogovor za civilni i politički prava, Internacionalniot dogovor za ekonomski, socijalni i kulturni prava i Konvencijata za begalci. Ova ke vkluci, no ne i da go limitira pravoto na rabota, pravoto na obrazovanie, i pravoto na sloboda na dvizenje.

Spored Zakonot za azil i privremena protekcija (juli 2003) vlada odluci na 22 septemvri 2003 da go ukine statusot privremeno zastiteni lica za kosovskite Romi koi sto vo Makedonija pristignaa vo 1999 godina, i gi povikuva da apliciraat za samo eden mesec, za begalski status.¹⁰² Do 17 noemvri 2003, aplikaciite na 1,281 lice (od vkupno 2,500 kosovski Romi koi sto živeat vo Makedonija), se predadeni; onie sto nemaat možnost seuste da apliciraat, ke imaat sansa da go storat toa do januari 2004 godina, posle koj

⁹⁸ Pogledni UNHCR, Handbook on Procedures and Criteria for Determining Refugee Status (Priracnik za proceduri i kriteriumi za determiniranje na statusot na begalcite), 1979, para. 91.

⁹⁹ Pogledni UNHCR, “Guidelines on Internal Protection: ‘Internal Flight or Relocation Alternative’ within the Context of Article 1A(2) of the 1951 Convention and/or 1967 Protocol relating to the Status of Refugees” (Vodaci za interna protekcija: Vnatresno dvizenje ili relokaciski alternativni, vo kontekst na artikat 1A(2) od Konvencijata 1951 i 1967 Protokolot realliran na statusot na begalcite), HCR/GIP/03/04, 23 juli, 2003, para. 7.

¹⁰⁰ Ibid.

¹⁰¹ Ibid., para. 22, 25 i 29

¹⁰² Human Rights Watch intervju so Blagoja Stojkovski, Nacalnik na oddelenie za azil i imigracija pri Minsisterstvoto za vnatresni raboti na republika Makedonija, Skopje, 18 noemvri 2003. Kako objasnuvanje na Human Rights Watch mu bese daden faktot deka pominaa cetiri godini otkako Romite pristignaa, a noviot zakon veli deka privremenata protekcija ne može da trae podolgo od dve godini.

period vladata ke gi tretira kako “stranci koi nemaat potreba od internacionalna protekcija.”¹⁰³ Kompetentna licnost od vladata, vo polovinata na noemvri, mu kaza na Human Rights Watch deka pogolem del od aplikantite nema da dobijat status na priznaeni begalci, zatoa sto pogolem del od niv toa tesko ke go dokazat na individualna osnova deka nivniot strav od progoni poradi nivniot etnicitet e opravdan. Kakos to velat oficijalni lica ovie Romi imaat pogolema sansa da dobijat status na “lica pod humanitarna protekcija vo Makedonija.”¹⁰⁴ So takov status tie ke uzivaat polimitirani prava vo odnos na vrabotuvanje i socijalno osiguruvanje od onie koi sto makedonskata vlada gi prizna kako begalci, a i vremeto vo koe mozat da koristat smestuvanje e pokratko (edna godina, a za onie priznaeni kako begalci dve).¹⁰⁵

ZAKLUCOCI I PREPORAKI

Baziran na analizite od potencialnite opcii za smestuvanje za kosovskite Roma vo Makedonija, Human Rights Watch zakluci deka nivnoto vrakjanje vo zemjata na nivnoto poteklo – bilo da se raboti za Kosovo, ili pak za delovi od Srbija i Crna Gora – ne e opcija koja korespondira so internacionalniot zakon za begalci. Isto taka uslovite za kosovskite Romi vo Makedonija bea ekstremno slabi za cetirite godini sto tie gi pominaa tuka, taka da seriozno e prasanjeto dali tie ke mozat lokalno da se integriraat “na nacin koj sto ke bide prilagoden kon nivnite kulturni, socijalni, religiozni ili pak obrazoven *background*.” I povtorno, Human Rights Watch veruva deka vo nedostatok na konkretni cekori za podobruvanje na uslovite na kosovskite Romi vo Makedonija, preseluvanjeto vo tretu zemji mora da se razgleda kako del od bilo koja solucija sledejki gi internacionalni standardi za begalcite. Slednive preporaki ukazuvaat na cekorite koi sto treba da se napravat od vladata na Makedonija i relevantnite internacionalni akteri za resavanje na situacijata so kombinacija preseluvanje vo tretu zemji i lokalna integracija pod soodvetni uslovi.

Preporaki za legalniot status na begalcite

- UNHCR treba da napravi preporaki za preseluvanje vo tretu zemji vo slucai kade sto kosovskite Romi aplikanti imaat mali izgledi za lokalna integracija adekvatna na nivniot kulturni, socijalni, religiozni i obrazoven *background*, stogo potvrduva so faktot deka tie ne go napravile toa za cetiri godini otkako pristignaa vo Makedonija;

¹⁰³ Ibid.

¹⁰⁴ Ibid; Zakonot za azil i privremena protekcija pod lica so privremena humanitarna protekcija kako “stranci vo Republika Makedonija treba d aim se dade i pravo na baranje azil, zatoa sto na nivna teritorija tie se subjekti na tortura, nehuman i degradiracki tretman.” Zakon za azil i privremena protekcija, Sluzben vesnik na Republika Makedonija, br. 49/2003, 25 juli 2003, art. 5.

¹⁰⁵ Artikli 58-61 od Zakonot za azil i privremena protekcija gi reguliraat pravata na licata pod humanitarna protekcija, a artiklite 50-58 gi reguliraat pravata na onie koi sto se priznaeni kako begalci. Od aspekt na pravoto za rabota, makedonskata vlada ni kaza deka tie lica pod humanitarna protekcija ke imaat pravo na rabota kako i licata pod privremena protekcija, sto e dadeno vo uslovite za rabota na stranci so privremen prestop. Human Rights Watch go intervjuirose Blagoja Stojkovski, Nacelnik na oddelenie za azil i imigracija pri Ministerstvoto za vnatresni raboti na republika Makedonija, Skopje, 18 noemvri 2003.

- Za priznavanje na opravdanosta na stravit na aplikantot od progon na Kosovo, makedonskite avtoriteti treba da gi isklucat neskromnite baranja sto gi postavuvaa vo prethodnite aplikacii za baranje na azil;
- Makedonskite avtorite, samo vo isklucitelni slucai treba da se drzat do “alternativata za interno dvizenje” odnosno onamu kade sto okoloostite toa jasno gobaraat;

Preporaki vo vrska so smestuvanjeto

- Makedonskite avtoriteti treba da napravat pointenzivni napori da osiguraat dostojni uslovi za ziveenje za kosovskite begalci. Bankata za razvoj pri Sovetot na Evropa, Svetskata banka, i bilateralni donori bi mozele da i dadat krediti ili grantovi na Makedonija za izgradba na kolektivni centri za kosovskite begalci koi sto ke gi zadovolat normalnite higijenski i standardite na ziveenje.

Preporaki vrzani za obrazovaniето

- Makedonskite obrazovni avtoriteti treba da osiguraat site romski deca, vkлучuvajki gi tuka i decata begalci, da imaat ednakov pristap za zdravo i kvalitetno uciliste kade sto ke se razviva sekoja detska licnost, talent, sposobnosti; vkлучuvajki i pomos za decata koi go prekinale svoeto skoluvanje poradi diskriminacija i maltretiranje od soucenicite, ili pak poradi toa sto ne mozele da platat za knigi i ucilisni pomagala;
- Makedonskite obrazovni avtoriteti treba da razvijat i da implementiraat pisani politiki za da gi zastitat romskite ucenici i studenti od diskriminacija i maltretiranje. Takvite politiki treba da vkлучat i trening za nastavniot kadar za prirodata na nediskriminativnite normi, potrebite na romskite deca, procedurite za istraga i izvestuvanje na slucaite na diskriminacija i nejzino sprotivstavuvanje;
- Begalcite na koi im e osporeno pravoto za obrazovanie na nivnite deca treba da bidat sigurni deka toa ke go sredi vladat na Makedonija na legalen nacin.

Preporaki vrzani za vrabotuvanjeto

- Makedonskite avtoriteti treba da prevzemati merki da osiguraat celosen pristap za Romite, vkлучuvajki gi i begalcite – kosovskite Romi, na berzata na trudot, i vo sorabotka so internacionalnite partneri za razvoj, kako sto se Svetskata banka i UNDP, da se sozdadat novi moznosti za vrabotuvanje na kosovskite Romi – begalci.